

ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ВИБОРУ ОБ'ЄКТИВНИХ КРИТЕРІЇВ ДЛЯ МОНІТОРИНГУ ДОСЯГНЕНЬ ВИПУСКНИКА

У статті розглядаються питання вибору критеріїв для об'єктивного моніторингу навчальних досягнень випускника. Провідною є думка про необхідність створення системи критеріїв на основі врахування ідей реалізації особистісно-орієнтованого навчання.

Ключові слова: навчальний процес, критерії оцінки ефективності, оптимізація навчального процесу.

В статье рассматриваются вопросы выбора критериев для объективного мониторинга успехов выпускника. Ведущей является идея о необходимости создания системы критериев на основе учета идей реализации личностно-ориентированного образования.

Ключевые слова: образовательный процесс, критерии оценки эффективности, оптимизация учебного процесса.

In this clause we considered the questions of selection criteria for the objective monitoring of graduate success. The leading idea is the need to create a set of criteria on the basis of implementing the ideas of personality-oriented education.

Key words: educational process, evaluation criteria of efficiency, optimization of the learning process.

Постановка проблеми. Відповідно до сучасної концепції організації навчального процесу критерії ефективності освіти мають дати об'єктивну оцінку не тільки основним традиційним результатам – знанням, вмінням, навичкам, але і враховувати розвиток особистісних якостей. Питання визначення розширеного переліку критеріїв оцінки якості підготовки випускника впливає з основних завдань, що стоять перед сучасною системою освіти і визначають перспективи розвитку суспільства в економічному, культурному, політичному аспектах. Включення до системи соціальних і трудових стосунків створює умови самоствердження й особистісного зростання,

але підґрунтям зазначеного не можуть бути лише гарні знання, вміння, навички з дисциплін навчального плану.

Під час організації навчального процесу та оцінки якості його результатів необхідно виходити із загальних професійно-значущих умінь і соціальних якостей. У зв'язку із цим зазначені критерії слід розглядати з позиції особистісного підходу. Ми розглядаємо особистісно орієнтовану освіту як такий тип навчання, за якого організації взаємодії між суб'єктами навчального процесу є максимально спрямованою на розвиток їхніх індивідуальних особливостей.

Аналіз актуальних досліджень. Якісна освіта передбачає, щоб під час планування і реалізації навчального процесу були застосовані ефективні методи, засоби, підходи і прийоми, котрі у загальному підсумку засвідчують ефективність його реалізації. У загальнонауковому розумінні суть терміну «ефективність» розкривається як забезпечення необхідного результату. У педагогічній науці визначенню суті даного терміну присвячено низку публікацій. Так, В. Блінов [3] здійснив методологічний аналіз категорії «ефективність навчання». Він встановив, що ефективність є соціально значущою якістю особистості з допомогою якої відбувається оцінка результатів діяльності залежно від ступеня їхнього наближення до суспільно визначеної мети. При цьому автор вважає, що для визначення ефективності навчання слід у першу чергу конкретизувати ідеалізовані результати навчання, а на наступних етапах моніторингу –отримувати об'єктивні заміри якості проміжних результатів. Науковець довів, що існує принципова можливість якісного й кількісного вираження залежності між здатністю до навчання і рівнем навчальних досягнень шляхом порівняння максимально можливих (оптимальних) і отриманих результатів навчальної діяльності.

Питання оцінки ефективності навчання розглядаються у працях С. Архангельського, Г. Батурина, В. Беспалько, Б. Мізинцева, М. Скаткіна.

Спільною думкою є необхідність оцінювати об'єктивні результати досягнення наперед визначеної освітньої мети на всіх етапах реалізації освітнього процесу. У той же час слід констатувати, що зазначені підходи є теоретичним підґрунтям, що не розкриває механізмів пошуку відповіді на поставлене питання щодо методики оцінки пропорції між запланованими і наявними результатами на окремих проміжних етапах реалізації навчального процесу.

Метою статті є визначення об'єктивних критеріїв оцінки якості навчальних досягнень в умовах необхідності забезпечення високих показників адаптації випускників до життя.

Виклад основного матеріалу. Традиційно поняття ефективності навчання пов'язують із поняттям якості, яке, у свою чергу, характеризується здатністю задовольняти освітні потреби особистості, суспільства в цілому, що знаходить відбиття у відповідних нормативних документах, які регламентують діяльність освітніх закладів. До критеріїв оцінки якості освіти в зазначеному традиційному підході належать: точність і структурованість (системний характер) засвоєних знань, сформованість наукового світогляду, системи цінностей, моралі, естетична вихованість, сформованість готовності до творчого застосування набутих знань.

Тлумачення поняття «якість» має два підходи. По-перше, воно визначається за якістю освітніх послуг. У такому разі критеріями оцінки якості стають:

- асортимент пропонованих послуг;
- якість освітніх програм;
- доступність послуг (реальна можливість користуватись ними);
- якість обслуговування (якість педагогічної взаємодії в навчальному процесі, наявність позитивної сприятливої атмосфери тощо).

По-друге, якість визначається за характеристикою кінцевого продукту (результату). Такий підхід демонструють у першу чергу представники ринку

праці (працедавці чи взагалі суспільство, якщо мова йде про випускника навчального закладу – індивіда, що вступає у соціальні взаємини). У зв'язку з цим науковці наполягають на необхідності ототожнення поняття якості освіти з поняттям якості організації навчального процесу і якості його результатів.

Результати і якість освіти – дві взаємопов'язані, але різні категорії. Результати є обов'язковим компонентом, за відсутності якого не можна визначити якість. Для оцінки якості результату його необхідно з чимось порівнювати. Найпростіший спосіб – порівнювати із стандартом. На жаль, цей спосіб має недоліки, оскільки вимоги щодо стандартів жодним чином не співвідносяться з особистістю окремого студента, якість освіти якого необхідно визначити. Стандарти мають недоліки – вони не враховують особистісних характеристик і не для всіх результатів освіти можна визначити стандарти.

Якість освіти особистості М. Поташник [5] визначає як співвідношення мети й результату освітньої діяльності. При цьому він наполягає, що будь-які математичні дії з поняттями, що мають гуманітарну, соціальну суть, є неприпустимими.

Під час оцінки якості освіти в першу чергу слід оцінити якість визначення цілей освіти. У тому разі, коли мету сформульовано неграмотно некоректно, не можна робити висновок про якість освіти, оскільки так само некоректно були обрані зміст, методи, форми, засоби, а тому і результати освіти з об'єктивних причин не можуть бути позитивними

Слід зазначити, що питання вибору достатньої кількості об'єктивних критеріїв оцінки ефективності навчання є досить актуальним, оскільки недоліки в його розв'язанні можуть бути причиною неадекватної оцінки якості підготовки випускника. Прикладом може слугувати сформована у 70-80-х роках ХХ століття тенденція брати за основу оцінки якості підготовки успішність з окремих дисциплін у відсотковому співвідношенні. При цьому оцінювалось виключно запам'ятовування матеріалу з відповідних навчальних дисциплін, що

має основним недоліком накопичування фактологічного матеріалу (іноді без усвідомлення суті) за відсутності умінь застосовувати отриману інформацію на практиці. У зв'язку з цим виникла і тривалий час зберігалась парадоксальна суперечливість в оцінюванні у відсотках якості відтворення учнями теоретичних знань й одночасно звітувати про забезпечення умов для всебічного гармонійного розвитку особистості, хоча інтереси, здібності й уподобання жодним чином не враховувались під час формування змісту освіти й оцінювання якості результатів навчального процесу. Усвідомлення зазначеної суперечності є одним із перспективних напрямів реформування системи оцінки якості освіти, визначення об'єктивних критеріїв, що дозволять дати максимально повну інформацію про стан особистого розвитку учня в динаміці на різних етапах його навчання в конкретному освітньому закладі. Підставою для визначення системи таких критеріїв може слугувати концепція особистісно орієнтованої освіти, що концептуально є спрямованою на розвиток особистісного потенціалу учня як на пряму й безпосередню мету.

На думку В. Загв'язинського [4, с. 23], розвиток особистості відбувається не тільки у процесі опанування знань, але й у процесі оволодіння культурою людських стосунків, способами діяльності, усвідомлення системи цінностей. Ефект розвитку, у свою чергу, створює необхідні передумови для опанування знаннями, способами діяльності, розвитку культури особистості. Гармонія зазначених процесів не досягається автоматично, а є результатом усвідомлення педагогічними працівниками суті і взаємозв'язків зазначених процесів й відповідного педагогічного керівництва ними.

До вивчення проблеми визначення об'єктивних критеріїв ефективності навчального процесу звертаються Г.Батурина, В.Беспалько, В.Блінов, В.Мизинцев, В.Бітінас, М.Скаткін. Зокрема, ними вивчено питання розробки критеріїв якості засвоєння знань, взаємозв'язку здібностей до навчання з результатами навчального процесу, розробки методики визначення кількісної

оцінки ефективності навчального процесу, удосконалення навчального процесу тощо. Так, С.Архангельський [1] розглядає поняття ефективності в оцінці результату навчального процесу як певний наслідок у досягненні чітко визначеної мети. У даному контексті ефективність доповнюється результативністю навчання, що відбиває конкретні результати його окремих етапів. Оцінка ефективності відбувається на підставі чітких критеріїв шляхом використання кількісних і якісних показників. Вони дають можливість оцінити навчальний процес за такими важливими показниками, як витрати часу й зусиль щодо розв'язання окремих завдань, обсяг і якість здобутих учнями знань, адаптаційні можливості педагогічної системи, відповідність проведеної роботи висунутим завданням, оптимальність регулювання і керівництва навчальним процесом.

На оптимізації організації навчального процесу наполягають Ю. Бабанський та М. Поташник [2, с. 44], вважаючи даний напрямок наукових досліджень одним із шляхів підвищення ефективності навчального процесу. Вони зазначають, що концепція оптимізації навчального процесу стала результатом аналізу методології діяльності, теорії управління, загальної теорії систем, загальних закономірностей навчального процесу. Методологічною основою для розробки теорії вибору оптимальних педагогічних рішень є діалектичний системний підхід, який, у свою чергу, вимагає розглядати усі компоненти педагогічного процесу у взаємозв'язку.

До основних критеріїв оптимізації змісту навчальних програм належать:

- критерії цілісності змісту освіти, що несе сучасні вимоги суспільства до якості розвитку особистості й сучасні надбання науки, техніки, освіти, культури;
- критерії наукової і практичної значущості елементів змісту освіти, що забезпечує виділення основних, найсуттєвіших компонентів;
- критерій відповідності змісту освіти віковим можливостям учнів;

- критерій відповідності змісту освіти часу, що виділяється для вивчення зазначеного матеріалу;
- критерій відповідності змісту освіти міжнародному досвіду в даній галузі.

Витрати часу можна вважати ще одним із критеріїв оптимізації педагогічного процесу. На думку М. Поташника і Ю. Бабанського [2, с. 16], визначення часових меж у процесі навчання є необхідним внаслідок того, що зайве збільшення часу на одну дисципліну може негативно позначитись на вивченні інших навчальних предметів, на розвитку особистості учня тощо. При цьому автори наголошують на критерії якості отриманих результатів, що визначаються як максимально можливими за даних умов. На нашу думку, прагнення до максимально можливих результатів у вивченні певної навчальної дисципліни має спиратись на дані об'єктивного вивчення потенційних можливостей учнів і саме таке прогнозування з урахуванням бюджету часу повинно стати основою для планування навантаження учня.

Таким чином, оптимальним слід вважати навчальний процес, що одночасно відповідає таким критеріям:

- зміст, структура й логіка функціонування процесу навчання забезпечують ефективне і якісне виконання освітніх завдань відповідно до державного стандарту і потенційних можливостей учнів;
- визначені освітні цілі можна досягти без перевищення витрат часу, що відводиться навчальним планом, а також без перевищення норм часу, що визначаються гігієнічними вимогами до організації навчального процесу.

У зв'язку з цим постає питання визначення оптимального співвідношення часу на вивчення окремих навчальних дисциплін, що забезпечувало б можливість досягти потенційно кращого результату при вивченні одночасно усіх запланованих змістом освіти навчальних дисциплін.

У зв'язку з необхідністю дослідження навчального процесу з метою визначення можливих шляхів його наукової організації й оптимізації С.І. Архангельській [1] визначає низку перспективних напрямків наукових досліджень, а саме: створення чіткої і науково обгрунтованої системи навчального процесу з виділенням окремих підсистем (структурних елементів); встановлення для кожного елемента системи (підсистеми) власної мети, що виходить із загально визначеної мети системи, оптимальної структури, змісту; створення програми функціонування кожного компонента з урахуванням взаємозв'язків.

Зазначені питання, на наш погляд, прямо вказують на необхідність застосування системного підходу як для планування навчального процесу, так і для створення ефективної системи контролю й оцінки його результативності. З цією метою науковець пропонує визначити оптимальні форми, методи, засоби, умови організації навчального процесу, а також створити систему контролю за станом навчального процесу з визначенням засобів його регулювання, стабілізації, удосконалення тощо. Це дасть можливість виявити зовнішні й внутрішні чинники, що впливають на перебіг і результативність навчального процесу, окремих його компонентів, а також визначити об'єктивні показники, що дозволять виміряти результативність навчального процесу.

Розв'язання зазначеного кола питань є нагальною потребою системи освіти, оскільки існує системна похибка, що має прояв під час оцінки якості підготовки випускника навчального закладу з позиції вимірювання накопичених знань умінь і навичок, хоча суспільство в образі працедавця оцінює саме готовність виконувати посадові обов'язки, планувати свою діяльність, об'єктивно оцінювати власні сили, можливості, результати, планувати визначати перспективи власного зростання на основі самоосвіти, самовиховання, самовдосконалення тощо.

У той же час, розв'язання окресленого кола питань дає підґрунтя для вирішення питань оптимізації керівництва навчальним процесом і пізнавальною діяльністю його суб'єктів. Оптимізація має рухатись у напрямку удосконалення навчально-пізнавальної діяльності студентів, підвищення рівня їхньої культури, прогнозування переходу педагогічної системи на вищий рівень розвитку.

Зазначені завдання стосуються як всієї педагогічної системи, так і окремих її компонентів. Для їхнього ефективного розв'язання підґрунтям має стати об'єктивна оцінка навчальних досягнень, але не механічного запам'ятовування фактологічного матеріалу, а саме готовності виконувати різні види діяльності, що характеризують випускника як громадянина, працівника, учасника соціальних стосунків. У такому разі об'єктивними критеріями мають стати узагальнені показники готовності випускника до виконання професійних і соціальних функцій. Якщо оцінка ефективності навчального процесу спрямовуватиметься на визначення ефективності окремих його компонентів або етапів, то критеріями можуть бути обрані як традиційні рівні сформованості знань, умінь навичок, так і окремі компетенції, що характеризують стан готовності до виконання окремих видів діяльності.

У педагогічній науці і практиці накопичено досвід оцінки навчальних досягнень учнів (методики І.Чередова, В.Федорова, А.Усової, В.Бастова). У той же час сучасність вказує на необхідність побудування нової системи об'єктивного контролю за якістю підготовки випускників, що базуватиметься на системі показників з орієнтацією на визначення практичної складової частини професійно і практичної підготовки. Оскільки традиційна система ґрунтується саме на підходах загальної оцінки поінформованості випускника ми вважаємо, що вона має бути реформована за рахунок включення до неї інших показників, які комплексно надаватимуть інформацію про стан готовності застосовувати знання для розв'язання практичних питань. Саме прагматичний характер знань є, на наш погляд, узагальненим критерієм оцінки навчальних досягнень. На його

основі залежно від запланованих складових теоретичної і професійно-практичної підготовки слід конкретизувати уточнені критерії й показники, що дадуть детальнішу інформацію про сформовані компетенції випускника, ніж традиційні заміри знань і вмінь.

Висновки. Для оцінки темпів особистісного зростання за основу слід брати порівняльну характеристику наявного рівня і попередніх досягнень суб'єктів навчального процесу, а при формуванні системи критеріїв – критерії особистісно орієнтованого навчання, які в навчальному процесі одночасно слугуватимуть і критеріями, за якими можна оцінювати його результативність з позиції запланованих і отриманих результатів розкриття особистісного потенціалу, формування навичок самоосвіти, прагнення підвищувати кваліфікацію, перепрофілюватись у разі потреби, сформованості активної соціальної позиції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Архангельський С.И. Учебный процесс в высшей школе, его закономерные основы и методы: Учеб.-метод. пособие. / Сергей Иванович Архангельский - М.: Высшая школа, 1980. - 368с.
2. Бабанский Ю.К., Поташник М.М. Оптимизация педагогического процесса: (В вопросах и ответах) / Юрий Константинович Бабанский, Марк Матусович Поташник – 2-е изд., перераб. и доп. – К.: Рад школа, 1983. – 287 с.
3. Блинов В.М. Эффективность обучения. /В.М. Блинов - М.: Педагогика, 1976. - 191с.
4. Загвязинский В.И. Теория обучения: Современная интерпретация. / Владимир Ильич Загвязинский - М.: Издательский центр «Академия», 2001. - 192с.
5. Поташник М.М. Качество образования: проблемы и технология управления (В вопросах и ответах) / Марк Матусович Поташник – М.: Педагогическое общество России, 2002. – 352 с.

